O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

(2024-yil 17-18-may)

(1-qism)

JIZZAX-2024

“Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar” mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2024-yil 17-18-may. 410-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., PhD. O‘ralov A.I.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., t.f.f.d.(PhD), dotsent Abdumalikov A.A., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), dots. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dotsent Alibayev S.X., p.f.f.d. (PhD) Halimov O‘.H., p.f.f.d.(PhD), dotsent Karshiyev A.A., f.f.f.d.(PhD), dotsent Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dotsent Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD), dotsent Mustafaqulov M.A., f.f.f.d. (PhD) Alibekov D.A.., f-m.f.f.d. (PhD) Sharipov X.F., ps.f.f.d.(PhD) Norbekova B.Sh., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Qayumov O.A., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Chesney-Lind, M. (1997). The Female Offender: Girls, Women, and Crime. Sage Publications.
2. Daly, K. (1994). Gender, Crime, and Punishment. Yale University Press.
3. Miller, J. B. (1976). Toward a New Psychology of Women. Beacon Press.
4. Richie, B. (1996). Compelled to Crime: The Gender Entrapment of Battered, Black Women. Routledge.
5. Messerschmidt, J. W. (1993). Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory. Rowman & Littlefield Publishers.

DASHTI-QIPCHOQDA XV – XVI ASRLARDA YUZ BERGAN ETNIK JARAYONLARNING MANBASHUNOSLIGI VA TARIXSHUNOSLIGI

Turdiyev Ilyos Ulug‘bek o‘g‘li
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand Davlat universiteti doktoranti

Annotatsiya: XV – XVI asrlarda Markaziy Osiyoda, xususan, uning shimoli-g‘arbiy hududlarida yuz bergan ijtimoiy-siyosiy va etnik jarayonlarni o‘rganish uchun yozma manbalar yetarli. Faqat ular yetarlicha o‘rganilmagani uchun bu davr tarixini yoritishda bir qator muammolarga duch kelinadi.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo, Chingizxon, Boburnoma, Shayboniyxon, Oltin O‘rda, Dashti Qipchoq.

Kirish. Dunyo xalqlari orasida globallashuv jarayonlari tobora kuchayib borayotgan va turli madaniyatlarning o‘zaro qorishuvi jadallashayotgan bugungi kunda milliy qadriyatlarni saqlab qolish, ajdodlardan meros moddiy va ma’naviy an’analarni kelgusi yosh avlodga yetkazib berish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Bu masala o‘zbek xalqi uchun ham xos bo‘lib, bir tomondan dunyo hamjamiyati bilan integratsiyalashish, ikkinchi tomondan esa o‘z milliy madaniyatini avaylab-asrash uchun respublika hukumati va jamoatchilik tomonidan diqqatga sazovordir.

Adabiyotlar tahlili

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda olib borilgan bir qator izlanishlarda ham bu mavzu birmuncha o‘z ifodasini topgan bo‘lib, T.I.Sultanov, A.Ashirov, B.Axmedov, M.Pardayev, M.Abuseyitova, G‘.Boboyorov va boshqalarning ilmiy ishlari ham metodologik, ham ilmiy va amaliy jihatdan tanlab olinayotgan tadqiqot uchun qo‘llanma vazifasini bajaradi. Garchi ushbu tadqiqotlarning ko‘pchiligi o‘rganilishi ko‘zda tutilayotgan mavzuga to‘g‘ridan-to‘g‘ri tegishli bo‘lmasada, regionlarni o‘zaro taqqoslashda asqotadi deb o‘ylayman.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolaga ma’lumotlar to‘plashda asosan Марказий Осиёда юз берган сиёсий ва этник жараёнларни асосан форсий ва туркий тилли (чиғатой ва усмонли тилларидаги), қисман эса рус, европа (немис, инглиз, француз ва б.), хитой,

арман, грузин ва ҳоказо тиллардаги ёзма манбалар ва этнографик материалларга таяниб qiyosiy taqqoslangan.

Tahlillar va natijalar

XV – XVI asrlarda Markaziy Osiyoda yuz bergan siyosiy va etnik jarayonlarni asosan forsiy va turkiy tilli (chig‘atoy va usmonli tillaridagi), qisman esa rus, yevropa (nemis, ingliz, fransuz va b.), xitoy, arman, gruzin va hokazo tillardagi yozma manbalar va etnografik materiallarga tayanib yoritish mumkin. Ayniqsa, bu davrda mintaqada hukm surib, ko‘pchiligi Oltin O‘rda davlatining vorislari bo‘lgan bir qator xonliklar adabiy muhitiga xos mahalliy yozma manbalar – turkiy va forsiy tilli tarixiy asarlar hamda Temuriylar muhitiga mansub asarlar o‘sha davrda kechgan tarixiy jarayonlarni kuzatish imkonini beradi.

Ular orasida fors tilida yozilgan Mas’ud ibn Usmon Kuhistoniyning “Tarixi Abulxayrxoniy” (XVI asr)[1], Sayfiddin Axsikandiyning “Majmu at-tavorix”[2], Hofiz Tanish Buxoriyoning “Sharafnomai shohiy” (XVI asr)[3], Xo‘jamqulibek Balxiyning “Tarixi Qipchoqxoniy” XVII asr), turkiy tilda bitilgan “Tavorixi guzida – Nusratnoma” (XVI asr), Abulg‘ozi Bahodurxoning “Shajarayi turk” (XVII asr)[4] asarlari alohida ajralib turadi. Shuningdek, ushbu asarlar qatoriga Muhammad Solihning “Shayboniynoma” asarini ham kiritish mumkin[5]. Ushbu asarlarning ko‘pchiligida o‘rta asrlarda yozilgan tarixiy asarlarda bo‘lgani kabi ko‘chmanchi o‘zbeklar davlatining tashkil topish bilan bog‘liq voqeliklar keltirilishi bilan birga odamzodning yaratilishi, turk-mo‘g‘ul xalqlarining ilk ajdodlari, qadimiy sulolalari, O‘g‘uzxon, Chingizxon va uning avlodlari boshqaruvi haqida so‘z yuritilib, keyin o‘zbek ulusiga aloqador voqeliklari, Shayboniyxon va uning avlodlarining siyosiy faoliyatiga to‘xtalib o‘tilgani ko‘zga tashlanadi.

Shuningdek, bu davrni yoritishda Temuriylar davrida yozilgan tarixiy asarlarga murojaat qilinadi. Ular orasida Sharafiddin Ali Yazdiyning “Zafarnoma”[6], Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma”[7], Mirzo Muhammad Haydarning “Tarixi Rashidiy” (XVI asr)[8] va yana o‘nlab tarixiy asarlarni o‘rnak sifatida keltirish mumkin. Ushbu asarlarda asosiy diqqat-e’tibor Dashti Qipchoqda kechgan siyosiy jarayonlarga qaratilgan bo‘lmasa-da, ayrim o‘rinlarda Oltin O‘rda va uning vorislari boshqaruvi doirasida yuz bergan siyosiy voqeliklar haqida birlamchi ma’lumotlar berishi bilan ahamiyatlidir. Ayniqsa, Temuriylar davri tarixiy asarlarida Dashti Qipchoqda yirik siyosiy-harbiy kuch sifatida “o‘zbek ulusi” tushunchasining shakllanishi va ularga nisbatan temuriy mualliflarning munosabati diqqatga sazovordir. Masalan, “Boburnoma”da “o‘zbek” atamasi ostida aynan qaysi aholi guruhi tushunilgani, ular tarqalgan hududlar, ko‘chmanchi o‘zbeklarning o‘ziga xos xususiyatlari, tili, urf-odatlari, jang usullari va hokazolar haqida qisqa, shu bilan birga birlamchi ma’lumotlarga ega bo‘lish mumkin.

Bu davrda Markaziy Osiyoda kechgan ijtimoiy-siyosiy va etnomadaniy jarayonlar bo‘yicha tasavvurlarga ega bo‘lish uchun so‘nggi o‘rta asrlarga tegishli Usmonli – Dashti Qipchoq, xususan, Markaziy Osiyodagi xonliklar orasidagi aloqalarni o‘zida birmuncha aks ettirgan “Usmonli arxivi hujjatlari” orasida saqlanayotgan yozishmalarga murojaat qilish mumkin[9]. Usmonli hujjatlaridagi ma’lumotlar birmuncha keyingi davrlarga tegishli bo‘lsa-da, kichik osiyolik turklar

“o‘zbeklar” deganda aynan kimlarni nazarda tutgani va ularga nisbatan qanday ta’rif berilgani o‘sha davrdagi etnik vaziyat bo‘yicha tasavvurlarimizni yanada kengaytiradi.

Bu davr haqida u yoki bu darajada ma’lumot beruvchi asarlar yevropalik va rus mualliflarining asarlarida o‘rin olgan. Jumladan, rossiyalik elchi

И.Д.Хохловнинг hisoboti[10], А.Женкинсоннинг qaydlari[11], А.Бекович Черкасскийнинг harbiy ekspeditsiyasi ma’lumotlari[12] Dashti Qipchoq hududidagi tarixiy voqeliklar, ayniqsa, so‘nggi o‘rta asrlarda bu hududda yuz bergan voqeliklar, turli turkiy urug‘lar, ularning etnografik xususiyatlari haqida ayrim muhim ma’lumotlarni o‘zida aks ettirgan.

Yuqorida keltirib o‘tilgan asarlardagi ma’lumotlar o‘zaro bir-birini to‘ldiradi. Forsiy va turkiy tilli asarlar manbashunos olim B.Ahmedov va boshqalar tomonidan o‘rganilib, ilm olamiga tanitilgan. Ko‘chmanchi o‘zbeklar tarqalgan hududlar, ularning siyosiy holati va etnik shakllanish bosqichlari, urug‘-qabilaviy tuzilishi, Amudaryo – Sirdaryo oralig‘iga ko‘chgan ushbu aholining dastlab qaysi vohalarda joylashganliklari masalasini tahlil qilgan B.Ahmedov “92 o‘zbek urug‘i” tushunchasiga ham anchagina keng to‘xtalgani ko‘zga tashlanadi.

Bu davr tarixiy asarlarini manbashunoslik nuqtai nazaridan o‘rgangan olimlardan yana biri T. Sultanovdir. Taqdiqotchi XVI asrdayoq “92 o‘zbek urug‘i” ro‘yxati uchrab, shu asrda yashagan farg‘onalik Sayfiddin Axsikandiyning “Majmu at-tavorix” (Tarixlar to‘plami) asaridagi ma’lumotlar buni tasdiqlashiga urg‘u beradi. Turli asarlarda keltirilgan shajaralarga tayangan T.Sultanov o‘zbeklarning 92 ta uruqqa bo‘linishi XVI asrning ilk yarmiga va hatto undan ham oldingi davrlarga borib taqalishi masalasini turli manbalar asosida ko‘rib chiqadi.

Ko‘chmanchi o‘zbeklar ilk yurti – Sirdaryo havzalaridagi faoliyati Shayboniylar davri tarixiy asarlarida ancha keng bayon qilingan. Ulardan biri “Tavarix-i guzida – Nusratnoma”dir. Chig‘atoy turkchasida yozilgan va Shayboniyxon (1451-1510) tarixiga bag‘ishlangan anonim asar bo‘lib, unda Chingizxon va uning avlodlarining Shayboniyxongacha bo‘lgan voqeliklar tarixi aks etgan. Asarning asl matni hijriy 908 (milodiy 1502-1503-yil)da yozilgan bo‘lsa-da, “Tavorix-i guzida” nomi bilan ham mashhur bo‘lgan asar muallifi shu paytgacha aniqlanmagan[13].

Ushbu asarlardan ma’lum bo‘lishicha, o‘rta asrlar, ayniqsa, XV – XVII asrlarda Markaziy Osiyo va unga qo‘shni hududlarda ijtimoiy-siyosiy va etnomadaniy vaziyat boshqa davrlarga nisbatan ancha faolligi bilan alohida ajralib turadi. Ya’ni bu davrda mintaqa va unga qo‘shni o‘lkalardan bir qator davlatlar hukm surib, ular orasida mintaqaning shimoli-g‘arbiy qismlarida Oltin O‘rda saltanatining izdoshlari bo‘lmish Qozon xonligi (1438-1552), Astraxan xonligi (1460-1556), No‘g‘oy O‘rdasi (1392-1634), Abulxayr xonligi (O‘zbek ulusi – 1428-1468), Qozoq xonliklari (1465-1857), Shayboniylar (1501-1601), Ashtarxoniylar (1601-1757) kabi turkiy sulolalar bilan bog‘liq voqeliklar yozma manbalarda o‘z aksini topgan. Aynan o‘sha kezlarda bu hududlarga tashqi ta’sirlar kuchayib, bir tomondan, g‘arbdan Moskva knyazligi hujumlari ortib, bir necha bor harbiy harakatlar uyushtirishi va 1552-yilda Qozon xonligini, 1556-yilda Astraxan xonligini egallashi yuz bergan bo‘lsa, undan birmuncha oldin sharqdan Jung‘or (Qalmoq) xonligining dastlab Abulxayr davlatini, keyinroq esa Qozoq xonliklari ustiga tinimsiz xarbiy yurishlar uyushtira boshlagan edi.

Bungacha Oltin O‘rda hamda Temuriylar saltanati Markaziy Osiyo va unga qo‘shni hududlarda o‘z hukmini o‘tkazib, asosiy “siyosiy kuch”lar sifatida bilingan va aholi, xususan, boshqaruvchi etnik guruhlar turkiy va turklashgan mo‘g‘ul urug‘larining ijtimoiy-siyosiy hayotdagi o‘rni yuqori edi. Bu holat XV – XVI asrlarda ham birmuncha o‘z mavqeini saqlab qolgan bo‘lsa-da, XVI asr ikkinchi yarmiga mintaqa siyosiy hayotida katta o‘zgarishlar yuz bera boshlaydi[14]. Yevroosiyo kengliklarida, xususan, Dashti Qipchoqning g‘arbiy hududlari bo‘lmish Sharqiy Yevropa – Qora dengizning shimoli va Shimoliy Kavkazda, biroz keyinroq esa Quyi Volga – Uralbo‘yi, Emba daryosi havzasi, Orol dengizi atroflari – Sirdaryoning quyi va o‘rta havzalaridagi asosan turkiy tilli musulmon ko‘chmanchi siyosiy uyushmalariga siyosiy raqib sifatida bir tomondan – shimoli-g‘arbdan Moskva knyazligi, ikkinchi tomondan – sharqdan jung‘or (qalmoq)lar hujumi kuchayib, ular uchun har ikkala siyosiy kuch borgan sari katta xavf tug‘dira boshlagan bir palla edi. Ulardan birinchisi 1552-yilda Qozon xonligining markazi Qozon shahrini, oradan ko‘p o‘tmay 1556-yilda Astraxan shahrini, birmuncha vaqt o‘tib, 1598-yilda Sibir xonligini bosib olgach, Oltin O‘rda davlatining vorislari orasida ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy-madaniy rishtalar uzilib, o‘zaro qarindosh turk musulmon sulolalar orasidagi aloqalarga putur yeta boshlaydi. Shunga o‘xshash holat mintaqaning shimoli-sharqiy hududlarida – G‘arbiy Sibir va Yettisuvda Uyrot xonligi (Jung‘or – 1399-1634) tomonidan Oltin O‘rda vorislariga, ayniqsa, Abulxayr ulusi va Qozoq xonliklariga jiddiy xavf tug‘dira boshlaydi. Ham diniy e’tiqodi, ham tili va etnik xususiyati farqli bo‘lgan har ikkala yirik siyosiy kuch siquvida qolib, siyosiy ta’sir doirasi tobora kamayib borib, hududi – kunchiqarda G‘arbiy Yettisuv (Chu va Talas daryolari havzasi), kunbotarda – Volga-Uralbo‘yining sharqidagi yerlar orasi bilan cheklanib qolib, oldingi siyosiy maqeini yo‘qotadi.

Bir so‘z bilan aytganda, XVI asr oxiri – XVII asr boshlarida Dashti Qipchoq hududi anchagina kichrayib, hududining yarmidan ko‘prog‘i boshqa etnik guruhlar qo‘liga o‘tib ketadi. Ushbu asrlardan 1-2 asr oldin Dashti Qipchoqning siyosiy chegaralari kunchiqari Oltoy – G‘arbiy Sibirgacha, kunbotari esa Dunay, Dnestr, Dnepr daryolari, Qora dengiz havzalarigacha, shimolda Volga - Kama daryolari havzalaridan janubda Shimoliy Kavkaz, Shimoliy Kaspiybo‘yi, Sirdaryoning o‘rta va quyi havzalarigacha cho‘zilgan bo‘lsa, bu davrga kelib bu hudud asosan Volga-Uralbo‘yi, Orol – Kaspiy dengizlari orasi, o‘rta va quyi Sirdaryo, Balxash ko‘li atroflari bilan cheklanib qoladi. Bir vaqtlar Yevroosiyo kengliklari – ulkan Dashti Qipchoq hududlarida bemalol ko‘chib yurgan yuzlab musulmon turkiy va turklashgan mo‘g‘ul urug‘lari endilikda Dashti Qipchoqning sharqiy qismlari yoki “kichik Dashti Qipchoq”dagi siyosiy kuchlar - Abulxayr ulusi, Sibir xonligi, No‘g‘oy O‘rda, Qozoq xonliklari doirasida yuz bergan siyosiy va etnomadaniy jarayonlarning “mahsuli” sifatida qaytadan yangi etnik shakllanish bosqichiga qadam qo‘yadilar.

Bu davrga kelib asosan rus hokimiyati ostida qolgan, biroq Qora dengizning shimolidagi hududlari Oltin O‘rdaning vorisi Qrim xonligi (1443-1783) qo‘l ostida bo‘lgan G‘arbiy Dashti Qipchoq bilan Oltin O‘rdaning boshqa vorislari - Abulxayr ulusi, Sibir xonligi, No‘g‘oy O‘rda va Qozoq xonliklari hukm surar edi. Ana shu Sharqiy hududda yuz bergan etnosiyosiy jarayonlar natijasida XV asr boshlariga kelib, dastlab siyosiy-harbiy toifa sifatida “o‘zbeklar” (bugungi atalishi – “ko‘chmanchi

o‘zbeklar”) deb nomlangan aholi guruhi o‘zining shakllanish bosqichiga kiradi[15]. Oltin O‘rdaning janubi-sharqiy qismlaridagi yuzlab turkiy va turklashgan mo‘g‘ul urug‘larini o‘z ichiga olgan ushbu aholi guruhi orasida “92 o‘zbek urug‘i” tushunchasi shakllana boshlab, dastlab o‘rta va quyi Sirdaryo havzasi – Orolbo‘yi – Volga-Uralbo‘yi hududlaridagi aholiga nisbatan qo‘llanilgan bo‘lsa, XVI asr boshlariga kelib Abulxayr xonligi (O‘zbek ulusi)ning vorisi Muhammad Shayboniyxon Amudaryo – Sirdaryo oralig‘i, Afg‘oniston va Xuroson hududlaridagi Temuriylar saltanatiga barham bergach, “o‘zbek” nomli aholi ushbu hududlarning sezilarli bir qismiga ko‘chib o‘tadilar.

Xulosa qilib aytganda XV – XVI asrlarda Markaziy Osiyoda, xususan, uning shimoli-g‘arbiy hududlarida yuz bergan ijtimoiy-siyosiy va etnik jarayonlarni o‘rganish uchun yozma manbalar yetarli. Faqat ular yetarlicha o‘rganilmagani uchun bu davr tarixini yoritishda bir qator muammolarga duch kelinadi. Aslida mamlakatimiz hududida keyingi asrlarda bo‘lib o‘tgan siyosiy voqeliklar ayniqsa, turli o‘zbek urug‘larining u yoki bu vohada joylashuvi bilan bog‘liq masalalarni yoritish imkoniyati mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ибрагимов С.К. Сочинения Масъуда бен Османи Кухисатни “Тарихи Абулхайр-хани” // Известия АН Казахской ССР. Серия истории, археологии и этнографии: журнал. – Алма-Ата, 1958. – № 3.
2. Султанов Т.И. Кочевый племена Приаралья в XV – XVII вв. – М.: Наука, 1982.
3. Хуршут Э.У. “Тарих-и Кипчак-хани” – важный источник по истории Средней Азии и Северного Афганистана XVI – XVII вв. – Ташкент, 1982.
4. Абулғозий. Шажарайи турк. Масъул муҳаррир ва сўзбоши муаллифи Б. Аҳмедов. Нашрга тайёрловчилар: Қ. Мунировв, Қ. Маҳмудов. – Тошкент: Чўлпон, 1992; Абулғозий.Шажарайи Тарокима. – Тошкент: Чўлпон, 1995.
5. Муҳаммад Солиҳ. Шайбонийнома. Нашрга тайёрловчи Н. Даврон. – Тошкент, 1961.
6. Шараф ад-дин Али Йезди. Зафар-наме / пер. с перс. Е.А. Поляковой // Материалы по истории Средней и Центральной Азии X – XIX вв. – Ташкент: Фан, 1988.
7. Мирзо Мухаммад Хайдар. Та'рихи Рашиди / пер. с перс. Р.П. Джалиловой и Л.М. Епифановой // Материалы по истории Средней и Центральной Азии X – XIX вв. – Ташкент: Фан, 1988. – С. 185-214.
8. Мирзо Мухаммад Хайдар. Та'рихи Рашиди / пер. с перс. Р.П. Джалиловой и Л.М. Епифановой // Материалы по истории Средней и Центральной Азии X – XIX вв. – Ташкент: Фан, 1988. – С. 185-214.
9. История Центральной Азии в османских документах. Том I. Политические и дипломатические отношения. Самарканд: МИЦАИ, 2011.
10. Статейный список посольства в Бухарию дворянина Ивана Хохлова (1620–1622 гг.) //Сборник князя Хилкова. – Санкт-Петербрг, 1879. Яна История Узбекистана в источниках. Известия путешествивников, географов и учёных

XVI– первой половины XIX в. – Ташкент: 1988. – С. 47. (Статейный список русского посола в Бухару И.Д. Хохлова (1620-1622гг.)).

11. Дженкинсон А. Путешествие в Средню Азию 1558-1560 гг. // В кн.: Английские путешественники в Московском государстве в XVI в. Перевод с английского Л. Готье. – Ленинград,1932. – С.167-215.

12. Голосов Д. Поход в Хиву 1717 г. отряда под начальством лейб-гвардии Преображенского полка, капитана, князя Александра Бековича Черкасского // Военный сборник, 1861. – Ташкент, XXI. – С. 303-364; Дело 1714-1718 гг. об отправлении лейб–гвардии Преображенского полка капитана–поручика, князя Александра Бековича Черкасского на Каспийское море и в Хиву. Документы и материалы Военно-ученого архива Главного штаба. – Ташкент, 1. – Санкт-Петербург: 1871. – С. 197-506.

13. Бекмуродов С.Т. “Таварих-и гузида – Нусратнома” асари Марказий Осиё тарихи ҳақида маълумот берувчи манба сифатида // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. Vol. 2, Issue 8. Scientific Journal Impact Factor. – Тошкент, 2022. – Б. 136.

14. Ахмедов Б.А. Государство кочевых узбеков. – М.: Наука, 1965; Абусеитова, М. Х. История Казахстана и Центральной Азии: учеб. пособие / М. Х. Абусеитова и др. – Алматы: Дайк-Пресс, 2001.

15. Султанов Т.И. Опыт анализа традиционных списков 92 «племен илатийа» // Средняя Азия в древности и средневековье. – М.: Наука, 1977. – С. 165176; Трепавлов, В. В. История Ногайской Орды. – М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 2002.

MUNDARIJA